

JOSEP PUJOL I SANTALÓ, EL DARRER ESCULTOR DE FOLGUEROLES

JOAN VILAMALA
Societat Verdaguer
jvilamala@xtec.cat

Josep Pujol i Santaló, the last sculptor of Folgueroles

Breu biografia de Josep Pujol i Santaló, un Pujol de la quarta generació, escultor de Folgueroles i capità de miquelets en la guerra Gran, autor dels retaules majors del santuari de Cabrera i de Sant Martí de Riudeperes, entre altres.

Paraules clau: Escultura, barroc tardà, neoclassicisme, segle XVIII, guerra Gran.

Brief biography of Josep Pujol i Santaló, a fourth-generation Pujol, sculptor of Folgueroles and captain of Miquelets (fusiliers) in the Guerra Gran (War of the Pyrenees), author of the main altarpieces of the sanctuary of Cabrera and of Sant Martí de Riudeperes, among others.

Keywords: Sculpture, late Baroque, neoclassicism, 18th century, War of the Pyrenees.

Data de recepció: 3/5/2016. Data d'acceptació: 26/8/2016.

L'any 2001, quan vam publicar el llibre *L'obra dels Pujol. Escultors de la Catalunya central* (s. XVIII-XIX), de Josep Pujol i Santaló en sabíem poca cosa: que havia nascut a Folgueroles i que havia treballat amb el seu germà Segimon en el retaule de la Trinitat de Viver de Serrateix. Això era tot. Ara, quinze anys després, disposem de més documentació i per això en aquest article ens atrevim a biografiar-lo mínimament.

Josep Pujol i Santaló pertany a la quarta generació dels Pujol, escultors.¹ Nascut a Folgueroles l'any 1761, la seva partida de naixement diu així:

«Vui dia 15 de gener en esta iglésia de Folgueroles, jo Antoni Vilarrúbia, prevere i rector de la sobredita he batejat segons lo ritu de la Santa Mater Ecclesia, a Josep, Pau, Joan (predie nat), fill llegítim i natural de Josep Pujol, escultor de esta, i de Teresa Pujol i Santaló, cònjuge. Foren padrins Pau Juhí, sastre de Vic i Margarida Santaló, viuda deixada del quòndam Joan Santaló, forner de esta sagrera.»²

1. Primera generació: Segimon Pujol (1668-1759). Segona generació, Pujol i Planes: Francesc (1701-1785), Josep (1706-1736) i Segimon (1710-1745). Tercera generació, Pujol i Juhí: Josep (1734-1809). Quarta generació, Pujol i Santaló: Segimon (1758-1811), **Josep (1761-?)**, Francesc (1763-1839) i Miquel (1769-?). Cinquena generació: Josep Pujol i Galí (177?-1823), Josep Pujol i Llobet (1803-1876).

2. ABEV. Folgueroles. *Baptismes*.

Els padrins són, per part de pare, Pau Pladelasala i Juhí, sastre de Vic, germanastre de Josep Pujol Juhí, fill del primer matrimoni de Teresa Juhí; i, per part de mare, Margarida Sabaters, viuda de Joan Santaló. Aquests eren els pares de Teresa Santaló, la casa dels quals (al C. Sant Jordi, 1) encara en temps de Verdaguer era coneguda com a can Jan Forner. Per cert, aquesta és una de les cases de Folgueroles que es disputa el títol de casa natal del poeta.

Josep Pujol i Santaló és, doncs, el segon fill de Teresa Santaló i de Josep Pujol Juhí, el cap de brot de la nissaga, que va deixar Folgueroles, on el seu pare i el seu avi havien aixecat l'altar major l'any 1735, per establir-se a Sant Llorenç de Morunys, on va bastir la seva obra magna entre 1773 i 1784: la capella de la Mare de Déu dels Colls de l'església parroquial.

El nostre biografiat va viure la infantesa a Folgueroles³ i a partir de finals de 1772, quan tenia onze anys, va passar a residir a Sant Llorenç de Morunys, on trobem el seu pare establert l'any 1773, com hem dit, i amb la intenció de construir-s'hi una casa.⁴

Va passar l'adolescència a la vila dels piteus on es va iniciar en l'ofici familiar; per això el trobem col·laborant, al costat del seu germà Segimon, en la construcció del retaule dels Dolors de Viver de Serrateix.⁵

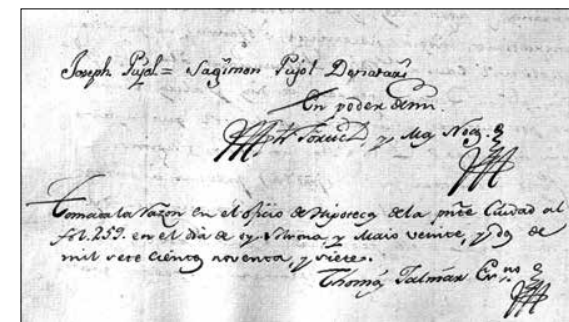
En morir Francesc Pujol i Planes, el seu oncle, l'any 1785 Josep Pujol i Santaló va retornar a Folgueroles per continuar l'ofici d'escultor. Això fa que, pocs anys després que Josep Pujol i Juhí s'hagi traslladat a Sant Llorenç de Morunys, continuem trobant a Folgueroles un Josep Pujol, escultor, que no hem de confondre amb el seu pare, homònim.⁶

3. ABEV. Folgueroles. *Llibre de la confraria del Roser*, 1771. Hi consten com a nous confreres els tres fills primers de Josep Pujol i Juhí: Segimon, Josep i Francesc. En el *Llibre de la confraria de Sant Francesc*, 1771, el seu nom també hi consta.

4. APS. *Notariat*. Cantons, 1787 (536), p. 169. Per aquest document sabem que el dia 20 de setembre de 1773 Josep Pujol va sol·licitar que «se le destinase parage cómodo para construir casa, y que habiendo determinado suplicase a V.S.I. el exponente, se dignase concederle en enfiteusimo; todo lo que se deben del memorial que acompaña, u atendiendo ser muy conforme la peticion del espuesto Pujol, a los méritos del mismo y a la utilidad que se sigue al público del oficio que aquél profesa, pasó en su consecuencia el suplicante en dar una vista a los parages que estan vacantes y en particular al que está cerca del Portal Nou llamado lo Forn del guix y visto y examinado con toda atención que de construir en él dicho Pujol una casa no solo no se sigue perjuicio al común ni a particulares, sí que antes bien hermoseará más la villa, determinó representarlo a V.S.I. y suplicarle como al presente suplicante digne concedir en enfiteusim, bajo el censo que estime por conveniente al expuesto Josep Pujol escultor en el parage nombrado del Forn del guix, sesenta palmos en todo quadro previniéndose en escritura heredera, que así por la parte del huerto de Domingo Pujol...».

5. VILAMALA, Joan. *L'obra dels Pujol. Escultors de la Catalunya central (s. XVIII-XIX)*. Sant Vicenç de Castellet: Farell, 2001, p. 104: «Los germans en Sagimon i Josep Pujol i llur fadrí en Pau Obach tallaren les imatges d'aquest altar [Santíssima Trinitat] per 100 lliures (los escultors eren de Morunys)».

6. Un servidor mateix, com abans Serra i Vilaró, Ràfols o Manuel Segret i altres, traspasava aquest error en publicar l'any 2001 *L'obra dels Pujol...* (op. cit.), on consideràvem que Francesc Pujol i Planes (1702-1785) havia estat el darrer escultor de Folgueroles. I val a dir que la poca cosa i encara errònia que entra sobre Josep Pujol a la *Historia general del arte, SUMA ARTIS*, Espasa-Calpe, publicada l'any 1984, Vol. XXVII, és això: «Nacido en Folgarolas, realiza en 1789 el retablo mayor del santuario de Nuestra Señora de Cabreras (sic), proyectado por José Molist. En 1792 ejecuta otro dedicado a la Verge del Cor de la Iglesia parroquial de Roda. Su hermano Antonio es autor del mayor de la parroquial de Agramunt, cuyo camaril dedicado a la Virgen del Socorro, es del último de la dinastia, su hermano Jaime».

Signatures de traspàs de ca l'Escultor. ACA. Notari Fontich. Berga, 621 (24 d'abril de 1797).

La casa on es va establir pertanyia al seu pare, que l'havia heretada de l'avi Segimon.⁷ Es troba situada al C. Major, núm. 22 (antigament carrer Gran). Avui els folguerolescs la coneixem amb el nom de ca la Manyana.⁸ En temps de Verdaguer, però, encara era coneguda com ca l'Escultor.⁹

L'any 1797 Josep Pujol i Juhí la va traspasar al seu fill Segimon, l'hereu de la família de la quarta generació i germà del nostre biografiat, el qual se la va vendre, cosa que com veurem comportà certs problemes.

Això explica que l'any 1788, al cap de poc d'haver-se establert a Folgueroles, Josep Pujol i Santaló tingués interès per posseir casa pròpia i comprés la rectoria vella de Sant Cristòfol de Vespella (Gurb), avui enrunada i gairebé desapareguda a dalt d'un turó, davant per davant de l'església actual.

«I amb altra acta nosaltres dits Josep Vernedas, prevere i rector, Joan Vila i Vicenç Masramon, obrers, i en los expressats respectius noms venedors firmam àpoques al nomenat Josep Pujol, comprador present de dos-centes trenta-set lliures, deu sous, barcelonenses, a bon compte dels preus de la precedent venda perpètua.»¹⁰

7. VILAMALA, Joan. «Els Pujol escultors en el record verdaguerià». A: *Miscel·lània Ricard Torrents*. Vic: Eumo, 2007, p. 685-703.

8. Aquest nom s'explica perquè en la postguerra hi havia viscut Mercè «Manyana», que era oriünda de can Manyà de la Ricardera, un nom que en aquest cas, segons hem comprovat en llegir les llibretes del compliment pasqual, és una reducció del final del nom Fussimanya, la masia d'on provenia la família a principis del s. XIX.

9. TORRENTS, Ricard. *A la claror de Verdaguer*. Vic: Eumo, 2004, p. 83: «[A Folgueroles] Hi havia també un escultor que féu l'altar de la Puríssima Concepció y l'altar de la Cena de la Seu de Vich. Los vells del poble encara parlaven de ca l'Escultor».

10. ABEV. *Notariat*, 44, f. 174-178. Francisco Gavanyach, 8 de juliol de 1788. El text fa constar que la parròquia de Vespella ha cregut oportú vendre's els terrenys de l'antiga rectoria: «...la casa que al temps de la existència de la antigua parroquial iglesia de la citada parròquia de Vespella servia per habitació dels rectors d'ella junt amb lo solo o terreno en què estava constituïda la mateixa antiga parroquial iglesia temps ha derruïda i profanada, i lo que ocupava lo cementiri o fossar d'aquella i junt també amb lo demés terreno a dites coses contigu [...] fou resolt ser lo millor medi i més útil lo vendre perpetualment las

La compra d'aquesta casa, al cap d'uns anys, li va comportar problemes. L'any 1803, en plena crisi econòmica, el rector i els parroquians de Vespella, per una decisió judicial que havia d'acabar en concòrdia,¹¹ la hi embargaran per no haver liquidat el deute d'un censal de 79 lliures.

Què hi feia, a Vespella, Josep Pujol? Probablement hi treballava com a escultor en el nou mobiliari de l'església parroquial, que tot i que duu la data de 1759 a la llinda del portal no es va acabar fins al 1784. Això, però, no ho tenim documentat. Els documents parroquials de Vespella van desaparèixer amb la guerra de l'any 1936.

Per contra, sí que sabem que l'any 1789 Josep Pujol va començar el retaule major del santuari de Cabrera, projectat per Josep Molist:

«En temps de mossèn Güell [...] es demanà un dibuix o plànol a l'escultor de Vich Josep Molist, i, havent resultat del gust de tothom, se confià l'execució del mateix al senyor Josep Pujol, escultor de Folgueroles. Aquest treballà en l'obra uns tres anys, cobrant per la mateixa, en diferents pagues, 1100 lliures. Es fama que al mateix temps que'l de Cabrera es fa l'altar de l'ermita de Puiglagulla, rivalitzant els artistes d'un i altre en deixar l'obra més perfecta [...]. Finalment, en 1792, el dia 8 de setembre es feu la inauguració.»¹²

I sabem també que l'any 1792 l'escultor de Folgueroles va treballar en el retaule de la Mare de Déu del Cor de l'església parroquial de Roda de Ter.¹³

Fent un repàs als llibres parroquials de Folgueroles,¹⁴ el nom de Josep Pujol escultor hi apareix diverses vegades, ja sigui com a pare d'un nounat o com a

referides coses pues a més de que se obviaria lo que queda ponderat amb son preu pot quitar-se un censal de capital dos-centes lliures, i anual pensió sis lliures que encara actualment pateixen a ops de robes i adornos de sacrista de la citada parroquial iglésia de Vespella, dels que per pago del gasto se oferiren per la fàbrica de la nova parroquial iglésia i rectoria en virtut del decret apostòlic s'encarregaren a favor de la mateixa parroquial iglésia a ops de les pies fundacions en elles exigides e individuades [...] I amb altra acta nosaltres dits Josep Venedas, prevere i rector, Joan Vila i Vicenç Masramon, obrers, i en los expressats respectius noms venedors, firmam àpoques al nomenat Josep Pujol, comprador present de dos-centes trenta-set lliures, deu sous, barceloneses. a bon compte dels preus de la precedent venda perpètua..., f. 177.

11. Vegeu Apèndix 14. Concòrdia de Josep Pujol amb lo rector i obrers de Vespella (21 de desembre de 1803), p. 114-116, dins VILAMALA, *L'obra dels Pujol...*, op. cit.

12. SOLÀ, Fortià. *Nostra Senyora de Cabrera*, 1915, p. 77. Hi ha una foto. S'hi cita el llibre de l'obra de Sant Julià de Cabrera.

13. SOLÀ, Fortià. *La Mare de Déu del Sòl del Pont*. Foment de pietat catalana, 1928, p. 27: «Devers l'any 1792, l'escultor de Folgaroles Josep Pujol, féu un retaule per la Verge del Cor cobrant pel seu cost diferents quantitats a compte, l'última d'elles pel gener de 1796».

14. ABEV. Folgueroles. El *Llibre de la confraria del Roser*. L'any 1786 entra com a nou confrare Magdalena Pujol, muller de Josep Pujol, escultor. Aquest és probablement l'any que Josep Pujol i Santaló retorna a Folgueroles. Per això només hi consta ella, perquè Josep Pujol ja n'era confrare des de 1771.

Baptismes. El dia 9 d'abril de 1786, nascut el dia abans, és batejat amb els noms de Joan, Josep i Francesc el fill de Josep Pujol i Santaló i de Magdalena Planas; padrins: Francisco Pujol, escultor, i Mariana Planas, muller de Joan Planas, botiguer de l'Esquirol. El dia 1 de febrer de 1790 és batejat a Folgueroles: Anton, Lluís, Segimon Pujol i Planas, fill de Josep Pujol i Santaló i Magdalena Planas de l'Esquirol. És el seu fill, que no continuarà l'ofici familiar. Els padrins de bateig són Segimon Serrabou i Raimunda Planas, de l'Esquirol. El dia 3 de gener de 1792 és batejada Maria, Magdalena, Antònia Pujol i Planas. Padrins: Joan Pujol [i Santaló, que és el germà de Josep, tenia 19 anys], estudiant, i Maria, muller de Josep Viñuales, cirurgià de l'Esquirol. A les p. 245-256 del mateix llibre hi ha la llista dels nous parroquians

padrí de la celebració d'algun sagrament, cosa que demostra que en aquests anys hi residia. I fins i tot trobem el seu nom a l'Arxiu Municipal en el *Cadastre* de 1800: «*Casa de Josep Pujol, escultor: por tierras: 1.12. Casa: 5. Diputado: 01. Colector: 02. Total: 6.15*».

Aquests anys, però, succeí un fet que marcaria el seu futur i probablement el dels seus fills. França estava en plena revolució i això provocava que molts francesos, com ara els eclesiàstics no «juramentats», cerquessin refugi a casa nostra. Al bisbat de Vic en concret n'hi van arribar 356, 78 dels quals es van establir a la capital d'Osona i 65, a Manresa.¹⁵ I, a partir de l'execució de Lluís XVI l'any 1793, l'Espanya monàrquica va reaccionar declarant la guerra a França: la Guerra Gran o dels Pirineus, anomenada també del Rosselló o de la Convenció, que l'Església es va entestar a convertir en croada.¹⁶

El bisbe de Vic, Francisco de Veyan, en una pastoral del 12 d'abril de 1793 justificava la declaració de guerra amb aquests termes:

«*Se interesa pues en esta justa y necesaria guerra, nuestra propia defensa, seguridad y tranquilidad, el decoro y felicidad de toda la nación española, la conservación de la pureza de nuestra santa fe y religión, que es la única en que podemos hallar consuelo...*»¹⁷

confirmats pel bisbe Francisco Veyan el dia 24 de juliol de 1792. El núm. 21 és «Tomàs, fill de Francisco Santaló, mestre de cases, i Maria, cònjuges. Padrí, Josep Pujol, «escultor de Folgarolas»; núm. 2: «Teresa, filla de Josep Pujol, escultor de Folgueroles i de Magdalena, cònjuges. Padrina Teresa Serrabou, donzella»; núm. 24: «Segimon, fill de Josep Pujol, escultor de Folgueroles i Magdalena, cònjuges. Padrina Rosa, filla de Segimon Serrabou, de Tavèrnoles»; núm. 80: «Joan, fill de Jaume Planas, negociant, i de Clemència, cònjuges. Padrí: Josep Vila, sastre de Folgueroles». I en una altra visita de 1800, feta pel mateix bisbe, s'esmenta: núm.125: «Pere, fill de Josep Bou, pagès, i de Maria, cònjuges de la parròquia de Folgueroles. Padrí, Josep Pujol, escultor de la parròquia de Folgueroles»; núm. 148: «Josep, fill de Ramon Viladrau, bracer, i de Maria, cònjuges. Padrí: Josep Pujol, escultor de la parròquia de Folgueroles». *Llibre de Baptismes*. El dia 3 de maig de 1794 el reverend Joan Gurt, vicari de Folgueroles, bateja Antoni, Josep i Joan, «nat lo dia antes», fill de Josep Pujol, escultor, i de Magdalena Planas, cònjuges. Foren padrins Anton Planas, botiguer de l'Esquirol, i Francisca [Casasses], muller de Joan Senteló [sic], fuster de Folgueroles [els besavis de Verdaguer]. *Llibre de Baptismes*. El dia 27 de setembre de 1796 és batejada Raimunda, Eulàlia i Coloma, «nada lo dia antes, filla de Josep Pujol, escultor, i Magdalena. Foren padrins Josep Viñuales, cirurgià del Esquirol, i Eulàlia, muller de Jaume Pou, pagès de Folgueroles». *Llibre d'òbits*. El dia 2 de setembre de 1796 (un any que hi ha unes quaranta defuncions, cosa que és molt) és enterrat un albat: «Amb ofici d'àngels i tres preveres, Anton, fill de Josep Pujol escultor i de Magdalena, cònjuges. Morí dia 2, d'edat de dos anys i sis mesos».

15. GASOL, Josep M. «Notes per la història manresana. Clergues francesos refugiats a Manresa». *Revista Bages* [Manresa], núm. 121-122 (1963).

16. PÉREZ FRANCÉS, José A. *Guerra y cuchillo. Un grito por la independencia y libertad. Primer sitio de Zaragoza 1808*. Ed. Ayuntamiento de Zaragoza, 2010, p. 50. Preguntes i respostes d'un catecisme de l'època: «*Dime, hijo ¿qué eres tu? Soy español por la gracia de Dios. ¿Cuántas obligaciones tiene un español? Tres: ser cristiano, defender la patria y el Rey. ¿Quién es el enemigo de nuestra felicidad? El emperador de los franceses. ¿Quién es ese hombre? Un malvado, un malicioso, principio de todos los males, fin de todos los bienes y compuesto y depósito de todos los vicios. ¿Qué son los franceses? Antiguos cristianos y herejes modernos. ¿Es pecado asesinar a un francés? No, padre, se hace una obra meritória, librando a la patria de estos violentos opresores*».

17. Citació presa de GIRBAU, Valentí. *Església i societat a la Catalunya central. El bisbat de Vic a l'època del bisbe Veyan (1784-1815)*. Barcelona: Facultat de Teologia, Herder, 1996, p. 295.

ABEV. Santuari de la Mare de Déu de Cabrera, abans de 1936.

Mentre, Domingo de Wyels, el governador militar i polític de Vic, en una arenga als voluntaris descrivia els francesos com a bàrbars, sanguinaris i sacrílegs, com fa Bernat Descloit a la seva *Crònica* o la veu anònima del romanço històric dels *Segadors*.

*«...enemigos de Dios, de nuestro estimado monarca, destructores de la humanidad, impíos, sacrílegos, que robando los vasos sagrados vierten las sagradas hostias entre la basura y el estiércol, cuando no las ofrezcan por pasto a los animales inmundos. Unos bárbaros que revolverán hasta los huesos de vuestros padres y progenitores por si escondisteis algún tesoro entre sus reliquias: unos sanguinarios que degollaran a vuestra presencia vuestras consortes é hijos por triunfo de su inhumanidad y barbarie. Unos impíos que vienen a despojar a nuestros altares, a esparcir y desvanecer las cenizas de vuestros mártires después de pisarlas y profanarlas.»*¹⁸

En aquest context, Josep Pujol Santaló, el nostre escultor, emparentat com estava amb certes famílies benestants de Folgueroles com ara els Godaiol, els Serrabou, els Pou i els Gelabert, va intervenir com a miquelet en la Guerra Gran, amb el grau de capità. Així consta en un document on el rector de la parròquia de Folgueroles, Joan Gurt, certifica que *«D. Josef Pujol escultor fué capitán en el tercio de Miqueletes, vive en esta parroquia de su oficio»*. Es tracta de la resposta a la circular episcopal del 28 de desembre de 1796, que el bisbe havia manat fer per localitzar i saber quants miquelets s'havien llicenciat i quants seguien actius,¹⁹ un cop acabada la guerra amb la pau de Basilea.

I també trobem esmentat el nom de Josep Pujol, escultor, com a capità de miquelets en la concòrdia de Vespella de 1803 presentada *«... al Real Tribunal de l'Auditoria de guerra de la ciutat de Barcelona contra lo nomenat comprador don Josep Pujol, capità de l'estingit tèrcio de miquelets del present corregiment...»*.²⁰

Acabada la guerra, doncs, Josep Pujol i Santaló torna a Folgueroles i hi continua treballant d'escultor. Així, el dia 14 de maig de 1798 pacta per 1.000 lliures amb Pere Màrtir Calvaria i Maria Teresa Calvaria Ricart, la seva mare, representada pel rector de Sant Martí de Riudeperes, Bonaventura Callís, la construcció de l'altar

18. GIRBAU, *op. cit.*, p. 297.

19. ABEV, 1300/10: *«En virtud de lo que manda S.I. en la circular del primero de enero la relación es como sigue: D. Josep Pujol, escultor, capitán en el tercio de miqueletes, casado vive en Folgarolas. Item Emmanuel Gelabert, teniendo el mismo, soltero, dicen sirve actualmente al rey en el batallón de voluntarios de Gerona. Item Anton Alsina, albañil, sargento segundo del mismo, soltero, vive en Manlleu. Item Raimundo Garriga, sargento segundo del mismo, soltero, fabricante de medias, vive en Vich. Item Juan Castells, albañil, cabo primero del mismo, soltero, vive en Moyá. Item Juan Massalleras, jornalero, casado, cabo segundo del mismo, vive en Folgarolas. Item Isidro Dodas, jornalero, miquelete del mismo, soltero, vive en Folgarolas. Item Josep Roca, texidor, miquelete del mismo, soltero, vive en Folgarolas. Item Silvestre Sellabona, jornalero, casado, miquelete del mismo, vive en Folgarolas. Item Jacinto Riera, jornalero, miquelete del mismo, soltero, vive en Folgarolas. Item Juan Alsina, Texidor, miquelete del mismo, soltero vive en Folgarolas. Item Pedro Rosanas, carpintero, miquelete del mismo, soltero, vive en Manlleu. Item Francisco Riu, jornalero, casado, tiene el retiro del servicio que hizo en el batallón de voluntarios de Cataluña de la vuelta encarnada. No se sabe haya alguno que viva, ni pretenda, en Madrid, que sea natural de esta de Folgarolas. Folgarolas y enero 11 de 1797 [signat] Juan Gurt, presbítero y vicario»*.

20. ABEV. Notariat, núm. 893, f. 500-502. Vegeu VILAMALA, *L'obra dels Pujol...*, *op. cit.*, p. 114-115.

major de l'església de Sant Martí de Riudeperes que, en part, avui encara podem contemplar. En aquest cas, cal fer notar que la família Calvaria és qui va prendre la iniciativa i es va fer càrrec del cost del nou retaule, la qual cosa explicaria que el llibre de l'obra de la parròquia no entra cap despesa feta per la construcció d'aquest retaule.

Sigui com sigui, el cert és que comptem amb el pacte signat per Josep Pujol i Santaló (annex 1), en què s'esmenten una sèrie de detalls que coincideixen plenament amb la fotografia que presentem, tot i que una part del retaule queda tapada pel parament que els parroquians van bastir-hi amb motiu de la festa de Sant Isidre.

«... 3. Item s'obliga dit Pujol a treballar o fer treballar de fusta bona les imatges següents, esto és, sant Martí bisbe, vestit de pontifical amb roba talar, alba, capa magna, bàculo pastoral i mitra; sant Pere Màrtir, vestit de dominico amb ses insígnies, i santa Teresa de Jesús, en la figura comunament adoptada per la Iglésia, les quals tres imatges deuran tenir set palms d'alçada de figura; la Mare de Déu del Roser, assentada sobre una espècie de núvol amb lo "niño" Jesús a les mans o falda, de proporció de quatre palms de figura; sant Segimon, màrtir, vestit de rei, lo beato Miquel de los Santos, los dos de proporció de tres palms de figura; i quatre àngels, dos al costat del sacrari gros i altres dos al peu de sant Martí o a on aparega, amb la condició emperò que la imatge principal de sant Martí la ha de fer Segimon Pujol escultor, germà de dit Josep Pujol, i les demés imatges se procurarà que lo dit Segimon Pujol les desbàstia o rebàxia, que es donar-les l'expressió; per quan és dit Segimon, estatuari acreditat. En los dos medallons emperò deurà dit Pujol fer d'escultura de baix relleu dos mig cossos, ço és, sant Pere i sant Pau, apòstols, amb ses insígnies corresponents. En la tarja, sobre la mènsula deurà formar un globo de foc.»

Noti's que el pacte conté aquesta condició: «que la imatge principal de sant Martí la ha de fer Segimon Pujol escultor, germà de dit Josep Pujol, i les demés imatges se procurarà que lo dit Segimon Pujol les desbàstia o rebàxia, que es donar-les l'expressió; per quan és dit Segimon, estatuari acreditat». Un qualificatiu que demostra que, d'entre els germans Pujol i Santaló, Segimon, l'hereu, era el que tenia més reconeixement artístic.²¹

I, encara: «5. Item durà dit Pujol posar en lo puesto proporcionat de dit altar les armes de la casa o mas Calvaria, les tres creus en una targeta o planxa». Es tracta de les tres creus del Calvari, l'escut d'armes de la Calvaria, els comitents de l'encàrrec, que, recuperades, actualment es poden veure al medalló sobreposat que ocupa el centre del frontó.

Si comparem aquest retaule amb el del santuari de Cabrera, tot i que els capitells d'ordre compost i algunes columnes acanalades es repeteixen no semblen del mateix autor, cosa que en part s'explica perquè en el cas del de Cabrera Pujol Santaló segueix la traça de Josep Molist. Aquell és un retaule que podem classificar

21. Vegeu VILAMALA, Joan. «Segimon Pujol i Santaló, "estatuari acreditat", escultor de Sant Llorenç de Morunys». *Oppidum. Revista Cultural del Solsonès*, núm. 9 (2011), p. 26-41.

Escut d'armes de la Calvaria.

com a barroc tardà o acadèmic. El de Sant Martí, per contra, és un retaule de traça neoclàssica, que ha passat pel vistiplau de l'Acadèmia: les imatges originals i els ornaments eren «de fusta bona y aprovada per l'Arquitectura», les pilastres, mènsules i l'arc trilobulat, de pedra de la Fradera (una pedrera que encara existeix a prop de Passarella, a Roda de Ter), les motllures són de pedra de Sant Bartomeu del Grau (Osona), els llisos d'estuc jaspíat... Tot s'ajusta en aquest cas a les normes de l'època.

I és que a finals del segle XVIII es feia difícil eludir la disposició que Carles III havia dictat l'any 1777 que prohibia la construcció de retaules de fusta i que imposava que la traça dels retaules s'ajustés als gustos de l'Acadèmia.²²

Així, si l'any 1792 el bisbe de Solsona, Rafael Lasala, havia posat a ratlla els escultors de la seva diòcesi, entre els quals el pare del nostre biografiat,²³ també

22. VILAMALA, *L'obra dels Pujol...*, op. cit., p. 90-92 i 111-113.

23. VILAMALA, Joan. «Sant Pere de Matamatgó de Pinós, "la catedral" dels escultors Pujol». *Dovella*,

Sant Martí de Riudeperes abans de 1936.

Sant Martí de Riudeperes.

el bisbe Francisco de Veyan des de Vic, en una visita pastoral feta aquell mateix any a Taradell, vetllava, servil, pel compliment dels dictats de l'Academia de San Fernando.²⁴

Aquesta disposició reial, com molt bé escriu Santiago Alcolea, va suposar «la veritable acta de defunció de l'escultura barroca».²⁵ La prohibició de fer retaules de fusta en realitat va ser l'excusa que va fer servir el despotisme il·lustrat per a imposar l'estètica de l'Academia de las Bellas Artes, cosa que en el cas de la família dels escultors Pujol va comportar una greu crisi econòmica.

N'és una mostra el litigi esmentat que a partir del maig de 1803 Josep Pujol i Santaló té amb els parroquians de Vespella, que acaba amb l'embargament de la propietat, on queda clar que «Lo dit Don Josep Pujol no posseeix altres finques ni béns immobles que la mateixa casa i terreno que comprà...». És evident que l'home anava curt d'armilla, com també hi anava el seu pare que, en una carta al seu cosí germà Faust Serrabou, escrivia:

«Sant Llorens i setembre 28 de 1803

Amic Fausto: quan jo era en eixa, la vergonya me va impedir de dir-te amb paraules lo que ara me atravesca a dir-te amb escrits, però no te admiris d'açò, perquè la necessitat m'obliga; i sobretot te previnc que no voldria agraviar-te ni ésser-te cap perjudici. Per consegüent te dic si me vols fer la caritat de donar-me un parell de llençols que non tinc per mudar lo llit i també alguna cosa per fer-me algunes camises per poder-me mudar, que no en tinc sinó tres i la mia dona dues, però totes dolentes, i acabades estes no sabrem què portar, perquè en orde a roba blanca en esta casa no hi ha sinó misèria de tot, que no hi ha ni sols un eixugamà ni un tovalló, i aixís, si me vols afavorir a més la caritat i honra que em fas, t'ho estimaré moltíssim... [...]»²⁶

I, encara, aquell any de 1803 Josep Pujol i Santaló va viure un conflicte més que ell mateix va provocar abans d'abandonar ca l'Escultor de Folgueroles. Com hem vist, l'any 1797 la casa l'havia heretada el seu germà Segimon²⁷ i aquest l'havia venuda per 1.500 lliures a Jaume Planas, qui era justament l'avi, per part de mare, de Josepa Santaló i Planas,²⁸ la mare de Verdaguer. En aquest cas el nostre escultor, no volent permetre al nou propietari que segués el blat del camp del darrere de la casa, li va posar un plet:

«Mandato: En la ciudad de Vic a 29 de junio de 1803 el honorable Jaime Pedra, baile de Folgarolas ha hecho relación a mi el escrivano que el en el dia de ayer, a instancia de don Josep Pujol, vecino de dicho lugar mandó en pena de 25 ll. a Jaime Planas, negociante del mismo lugar que no se atreva

núm. 113 (2003), p. 27-33.

24. PLADEVALL, Antoni. *Taradell. Passat i present d'un terme i vila d'Osona*. Vic: Eumo, 1995, p. 578-579.

25. ALCOLEA, Santiago. «Unes fites en el camí vers el predomini de l'academicisme a l'art del segle XVIII». *D'Art*, núm. 10 (1984), p. 187-195.

26. VILAMALA, *L'obra dels Pujol...*, op. cit., p. 113-114.

27. ACA. *Notariat*. Fontich. Berga 621 (24 d'abril de 1797).

28. Vegeu VILAMALA, «Els Pujol, escultors de Folgueroles, en el record verdaguerià», op. cit.

La feixa de la discòrdia del blat al darrere de ca l'Escultor.

a segar el trigo del huerto de la casa en que habita dicho don Josep Pujol; a lo que dijo haberse hallado presentes por testigos Juan Armengol y Alberto Santaló, vecino de dicho término de que doy fe a Josep Antonio Simón y Suyol, escrivano.»

Un plet que no va prosperar (annex 2) i que va haver de retirar per més rebequeries que hagués fet:

«Don Josep Pujol Escultor viendo que havia de desocupar la casa ha propalado que de ella arrencaria algunas cosas y se las llevaria al tiempo de desocuparla. Estos dichos de don Josep Pujol si se verificaran perjudicarían a mi principal, que es el verdadero dueño de la casa.»

Pel que deduïm, el cas es va resoldre després d'haver-hi intervingut Faust Serrabou i el pare del nostre escultor, que a la darrera part de la carta esmentada afirma:

«Los pocs diners que me va donar el Lopas²⁹ ja me n'haguí de gastar més de la mitat per pagar los gastos del plet, i lo viatge de tornar-me'n en esta, i quan haguí comprat un poc de tabaco i algunes altres cosilles que necessitava casi no

29. 'Lopas' és el sobrenom de Jaume Planas, que el devia compensar mínimament.

me va quedar res. T'estimaré quan tingues ocasió escrigues al Segimon dient-li que tu en orde al plet has sabut totes les coses com anaven, i vist que ell amb la venda s'havia posat en avicció [desposseïció legal] de tot (com aixís ho porta l'acta i la donació) que tu ja ho has vist tot; pots dir-li també que tu has vist l'època del dot de la meua dona i que tu mateix l'ensenyares a l'advocat de la part contrària, i que ell te respongué que no l'admetrien a la causa, perquè lo Segimon era l'obligat, i que si ell no ens tracta conforme a nostra estat, que tot caurà sobre ses espatlles, i si ell no ens tracta conforme tant de menjar i beure com de calçar i vestir, si jo acudo a la justícia luego serà condemnat a lo que porta la donació, i pots dir-li també que si jo no hagués fet cessar lo plet tot hauria caigut sobre ell, perquè ja estaven despatxades las requisitòries del jutge per citar-lo a ell a la causa, i al fin escriu-li lo que bé te aparèguia, sols sia per fer-li tenir a ell i a la sua dona un poc més de respecte que no ens tenen a nosaltres dos. Recados a tots los de eixa estimada casa, i mana lo de ton agrado que te serviré amb tot gust mentres prego a Déu te guardi molts anys; qui desitja servir-te de cor i sens reserva és ton amic i parent: Josep Pujol, escultor.»

Pel que es veu, la carta delata que la família Pujol estava mal avinguda, ja que els pares no se senten ben atesos per Segimon, casat amb Cecília Galí, l'hereu que tramita la venda de la casa i que viu a Sant Llorenç de Morunys.

Però això no és tot, ja que a finals de 1803, quan Josep Pujol i Santaló ja no residia a Folgueroles, Lleïr Pujol, el daurador del retaule —amb qui per cert no estava emparentat—,³⁰ va posar un plet contra Teresa Calvaria, la comitent principal del retaule de Sant Martí de Riudeperes, reclamant-li uns diners que no havia cobrat.

Lleïr Pujol, concretament el dia 7 de desembre, li reclama un deute³¹ de 50 ll 18 s 9 d per la feina feta, i remarca que tal com ell mateix havia manifestat no havia volgut que l'escultor li fes d'intermediari (vegeu annex 3):

«3. *Otrosí digo que fue pacto expreso de Llaín Pujol, y convenio aceptado por María Calvaria, viuda, que él quería cobrar de ella el trabajo que tuviese en el retablo por su oficio de dorador, y en ningún modo quería entrar ni cobrar cosa del escultor por cualquiera contrata que hubiese ajustado con aquél, como no lo podrá negar la adversa, se hará constar y es verdad.*»

Cosa que va rebatre l'advocat de Teresa Calvaria (vegeu annex 4) afirmant que aquest tema no entrava en el pacte establert per escrit i que, per altra banda, el daurador bé havia rebut de Josep Pujol la quantitat de dotze pessetes:

30. ADAM, Jaume; BOSCH, Joan; VILAMALA, Joan. *Els Pujol una nissaga d'escultors de gust barroc*. Sant Llorenç de Morunys: Quaderns de la Confraria dels Colls, 2009, p. 62.

31. ABEV. *Processos*. 1803: «Compte de Lleïr Pujol dorador per lo retaule de Sant Martí. Primo, jornals empleats des de 22 de març fins a 28 abril de 1803...26... Valor... 20 ll. 5s. gastos per materials. Primo, or per 1000 panys...Valor.... 20 ll. Plata 500 panys...1 ll. 15 s. Colors, aiguacuit i vernisos... 8 ll. 18 s. 9 d. Suma 50 ll.18 s. 9 d. Conquerda con su original que queda aquí cosido de que doy fe: [signat] Josep Antonio Simon i Sayol, escrivano».

«3. *Otrosí digo que María Teresa Calvaria, viuda, para la construcción del retablo del cual habla Leín Pujol en sus capítulos de primero diciembre de mil ochocientos y tres, ningún trato ha tenido con éste, ni ha hecho Leín Pujol en el dicho retablo trabajo alguno de orden de María Teresa Calvaria, y es verdad.*

4. *Otrosí digo que cualquier trabajo que Leín Pujol haya hecho de su oficio de dorador en el retablo de la parroquial iglesia de San Martín de Riudeperas, lo ha hecho de orden de don Josep Pujol, escultor de Santa María de Folgarolas, en tanto que en razón de lo que nota acreditar por dichos trabajos en la cuenta que se lee folio tres (léase) haya cobrado el dicho Leín Pujol del nombrado Josep Pujol, doce pesetas, como no lo podrá negar el adversante respondiendo personalmente, y en otra forma se justificará por ser verdad.*»

Lleïr Pujol va dur el plet fins a l'extenuació de Teresa Calvaria, que es va veure obligada a defensar-se'n, responnent a un interrogatori, des del llit, pocs dies abans de morir: «... *que mi principal por su quebrantada salud està impedida de presentarse a esta ciudad, y en curia para efectuar las respuestas personales que se le piden*», escriu el seu advocat.³²

Teresa Calvaria, d'uns seixanta anys d'edat, el dia 13 d'agost de 1804 va ser enterrada amb tota solemnitat com corresponia a una família benestant.³³ Al seu enterrament hi van assistir setze preveres. Poc després, el dia 3 d'octubre, Lleïr Pujol va intentar traspasar el plet als seus hereus però no va prosperar (vegeu annex 5). Comptat i debatut, Lleïr Pujol es va quedar sense cobrar el deute perquè en realitat l'havia de reclamar al nostre escultor i no pas a la comitent del retaule.

A partir d'aquí, l'últim Pujol escultor de Folgueroles abandona el poble i li perdem la pista. En un codicil del testament del seu pare, de 1809, el seu nom

32. ABEV. *Processos*. 1803: «Magnífico Señor. Antonio Prim, procurador de Pedro Martín Calvaria y Ricart, labrador de la parroquia de San Martín de Riudeperas, según parece del auto de poder que presento para insertarse digo que instando Joseph Baules acerto Procurador de Leín Pujol, Dorador de Roda se ha notificado a mi principal un cartel citatorio del presente tribunal con el que como a heredero de Maria Teresa Calvaria, su difunta madre, se le cita, y emplaza para continuar la causa que dicho Leín Pujol seguía en el presente tribunal contra la dicha María Teresa Calvaria como así es de ver en el pedimento inserto en dicho cartel citatorio al que impugnativo me refiero. Por tanto salvos a mi principal todas y cualesquiera acciones y excepciones que le competen y pueden competir contra la pretensión del expresado Leín Pujol, Pido y suplico que insertado el poder las notificaciones en adelante hacederas me sean dirigidas dando de nulidad en caso contrario, y en todo me sea justicia ministrada como mas en derecho haya lugar. Altisimus: Antonio Prim. Vic 8bre, 3 de 1804».

33. ABEV. Sant Martí de Riudeperes. Òbits: «Dia tretze d'agost de l'any 1804 en la tomba del mas Calvaria, sita dins la glésia de Sant Martí de Riudeperes, annexa a la parròquia de Sant Julià de Vilatorrada, bisbat de Vic, s'ha donat sepultura eclesiàstica al cadàver de la quòndam Maria Teresa Calvaria Beulas i Ricart, viuda del quòndam Martí Calvaria, pagès, duenyo i propietari que fou del mas Calvaria de dita parròquia, en qual mas morí la dita Maria Teresa el dia onze dels corrents, d'edat de vint anys, poca diferència, havent rebut en sa última malaltia los tres sants sagraments de penitència, viàtic i extremunció. Se celebraren los tres ofícis funerals d'enterro, novenal, i cap d'any amb assistència de setze preveres, per lo que rebé lo pàrroco quaranta-dos sous barcelonesos, quiscun dels altres preveres trenta sous i lo monjo vint sous. Féu testament en poder de Ramon Pou, notari públic de Vic als 27 de març de 1804. = Lo dia 21 d'agost de dit any en la dita glésia de Sant Martí de Riudeperes foren celebrats altres tres ofícis funerals, amb assistència de trenta preveres, a quiscun dels quals (se donà a més del dinar en el mas Calvaria) trenta sous barcelonesos; al pàrroco sis sous de més per la majoria i al monjo deu sous».

no apareix al costat del dels seus germans.³⁴ No sabem on va morir ni quan, però sabem que els seus dos fills, Joan i Segimon, no van continuar l'ofici familiar. L'any 1808 van incorporar-se com a voluntaris al batalló d'infanteria de Vic i a partir de llavors van fer carrera militar. Joan va morir al camp de batalla l'any 1837 (vegeu annex 6) i Segimon va seguir la carrera militar fins a la seva jubilació, l'any 1859.³⁵

ANNEXOS

ABEV. Vegueria. Processos. 1803. Notari Josep Antonio Simon i Sayol (fragments). Documentació facilitada per Elisenda Asturiol, a qui expresso el meu agraïment.

Annex 1

Pactes fets entre Maria Teresa Calvaria Beulas i Ricart, viuda del quòndam Martí Calvaria, pagès hereu del mas Calvaria de la parròquia de Sant Martí de

34. VILAMALA, *L'obra dels Pujol...*, op. cit., p. 117.

35. Joan Pujol i Planas (1786-1837) ingressa també a l'exèrcit l'any 1808. Intervé en el setge de Girona. L'any 1809 Álvarez de Castro el nomena tinent i és fet presoner a Castelló d'Empúries. Deportat a França, en torna l'any 1814 i «por la honrosa capitulación» és ascendit a capità. Serveix en els regiments de Palma, de Bailén i de Vitòria. El 1817 és destinat a Zamora. L'any 1823 torna a caure presoner «hallándose ayudante del batallón sagrado del general Riego». L'any 1828 forma part del regiment de «Príncipes» i l'any 1830, essent tinent d'infanteria de Vitòria, es casa amb Maria Gertrudis Bentrosa, de 22 anys, de Briones de la Rioja, de família noble i dotada amb 20.000 rals. Durant les guerres carlines l'any 1831 obté el grau de «Teniente-coronel por su antigüedad, desde cuya época se halla en campaña en las montañas de Cataluña haciendo de Comandante-General, por espacio de ocho meses de la línea del Ter donde ha tenido la suerte de batir varias veces a los facciosos cogiéndoles prisioneros, caballos, etc. Está declarado benemérito de la Patria en grado heroico y eminente, y tiene brillante hoja de servicios...». Es distingeix l'any 1836 en la batalla de Prats de Lluçanès contra els carlins i mor «en el campo del honor» el 4 de juny de 1837 prop del riu Cinca, uns dies abans de la batalla de Gra, a Florejacs de Segarra. AGMS (Arxiu General Militar de Segòvia). Secció 1, Lligall P. 3049.

Segimon Pujol i Planas (1790-1859?), l'altre fill del nostre escultor, el 1808 s'incorpora a files en el batalló de voluntaris de Vic, d'infanteria lleugera, i intervé en el setge de Girona a les ordres del comte de Cadaqués, «obligando al enemigo a abandonar su artilleria y bagajes», segons llegim en el seu full de serveis. El 1809 intervé en el reconeixement del riu Núria i en diverses accions a Bàscara, a Banyoles i al Collsacabra a les ordres del general Blas de Fornas. L'any 1810 és a Lleida fins que després de la capitulació de la plaça és fet presoner al front de Saidí i expatriat a França, als dipòsits de Dijon i d'Autun. D'aquí, l'any 1813, es fuga i passant per Andorra entra per la Seu d'Urgell i torna a Lleida. L'any següent intervé a Mequinensa i a Reus. L'any 1815 obté el grau de tinent i el 1819 fa de fiscal de la comissió militar per a la persecució de malfactors de Catalunya. L'any 1820 és nomenat ajudant de camp del conde de San Román. S'incorpora al primer batalló del seu regiment a Lleó i d'aquí passa a Zamora on fa les funcions d'«Habilitado segundo». El 1821 des de la Corunya embarca cap a Bilbao i d'aquí a Vitòria i després a Logronyo. Intervé en la guerra del Trienni Liberal a Terol, a Campillo de Arenas (Granada) al servei del comte de Moliton, i és ascendit a «Ayudante primero del batallón n. 7 de Infanteria de línea». El desembre de 1823 obté una llicència per anar a Vic on resideix dos anys llargs fins que torna a Zamora el març de 1826. Dos anys després passa a ser «Primer Ayudante de la Guardia Real Provincial», a Madrid, i «Caballero de la Orden de San Hermenegildo». L'any 1829 obté el grau de tinent coronel d'Infanteria i l'any 1833, el de capità de la Guàrdia Reial. A finals d'agost de 1830 es casa amb Soledad Cisneros Lavon, filla d'un coronel d'infanteria. L'any 1838 consta com a coronel d'infanteria retirat i el 1840, com a «Secretario Reclusivo del Cuerpo y Cuartel de Inválidos en Comisión», càrrec que mantindrà amb el grau de tinent coronel fins al 1859. AGMS. Secció 1a, p. 3.058, Secció 1a, divisió 3a, 367-66.

Riudeperes, i Pere Màrtir Calvaria, fadri pagès, hereu de dit mas, llur fill, d'una part, i Josep Pujol, escultor del lloc de Santa Maria de Folgueroles de part altra, sobre la formació del retaule nou del dit altar major de dita iglésia de Sant Martí de Riudeperes, que dit Pujol deurà fer amb lo modo, temps, pactes i condicions que baix se diran.

1. Primerament lo dit escultor Josep Pujol s'obliga a treballar lo dit altar segons la planta per ell mateix feta que porta al peu estes paraules: Planta de l'altar major de Sant Martí de Riudeperes. 1798, i tenir-lo perfectament confeccionat dintre lo termini discurridor fins al dia de Corpus Christi de l'any vinent 1799; ben entès que dit Josep Pujol s'obliga a tenir fet per lo dia de Sant Martí a 11 novembre, pròxim vinent d'est any 1798, la mesa, grades, lo sacrari petit, lo sacrari gros, la imatge principal de sant Martí amb son trono corresponent, de manera que s'hi puga dir missa en dit dia 11 novembre en dit altar nou, i que en dit dia 11 la dita imatge de sant Martí sia encarnada, pintada i estofada al natural, en ses respectives parts.
2. Item s'obliga lo dit Pujol a fer o treballar dit altar dels materials següents, esto és, les pilastres i columnes del primer ordre i los dos pilastrons i la mènsula o pedra clau de l'arc penjant o del frente, de pedra de la Fredera; totes las motllures de pedra de Sant Bartomeu, los llisos emperò, plans i nets de pedestals i altres de dit altar o planta, d'estuco jaspeat dels colors aparèguen proporcionats; tota l'escultura emperò tant d'imatges com de les demés parts i adornos de dit altar, de fusta bona i aprovada per l'Arquitectura.
3. Item s'obliga dit Pujol a treballar o fer treballar de fusta bona les imatges següents, esto és, sant Martí bisbe, vestit de pontifical amb roba talar, alba, capa magna, bàculo pastoral i mitra; sant Pere Màrtir, vestit de dominico amb ses insígnies, i santa Teresa de Jesús, en la figura comunament adoptada per la Iglésia, les quals tres imatges deuran tenir set palms d'alçada de figura; la Mare de Déu del Roser, assentada sobre una espècie de núvol amb lo niño Jesús a les mans o falda, de proporció de quatre palms de figura; sant Segimon, màrtir, vestit de rei, lo beato Miquel de los Santos, los dos de proporció de tres palms de figura; i quatre àngels, dos al costat del sacrari gros i altres dos al peu de sant Martí o a on aparega, amb la condició emperò que la imatge principal de sant Martí la ha de fer Segimon Pujol escultor, germà de dit Josep Pujol, i les demés imatges se procurarà que lo dit Segimon Pujol les desbàstia o rebàxia, que es donar-les l'expressió; per quan és dit Segimon, estatuari acreditat. En los dos medallons emperò deurà dit Pujol fer d'escultura de baix relleu dos mig cossos, ço és, sant Pere i sant Pau, apòstols, amb ses insígnies corresponents. En la tarja, sobre la mènsula deurà formar un globo de foc.
4. Item i generalment s'obliga dit Pujol a tenir los sobre dits pactes al tenor del plano i moneja ja assenyalats; amb la circumstància que si en qualsevol endret de la dita construcció apareixerà bé a dites parts contractants, lo variar alguna cosa en dita planta, en millora, i no en deterioració, se puga usar de la llibertat de fer alguna variació...»

5. Item durà dit Pujol posar en lo puesto proporcionat de dit altar les armes de la casa o mas Calvaria, les tres creus en una targeta o planxa.
 6. Item se obliga lo dit Pujol a dorar i broncejar tot lo corresponent de dit altar, i també broncejar les estries o canals de les columnes.
 7. Item s'obliga dit Pujol a fer la mesa, grades i dos sacraris en la forma indicada en la primera planta que ell féu amb lo remato del sacrari gros que allí està assenyalat de l'àngel amb espigues i raïms en les mans: i també s'obliga a ses costes fer pintar per pintor hàbil un sant Tomàs d'Aquino amb la custòdia a la mà, en la porta delantera de dit sacrari gros.
 8. Item lo preu de tota l'obra de dit retaule o altar nou convingut i acceptat per dites parts contractants, són mil lliures, dic 1000 lliures barceloneses, les pagues de les quals farà dita Maria Teresa Calvaria a dit Pujol, esto és, 300 lliures, luego que dit Pujol les haja menester, altres 300 lliures en ser a mig lloc de l'obra, o lo dia [que] s'hi podrà dir missa, o els 11 novembre 1798; i lo total compliment a la fi, després d'acabada i visurada dita obra o altar.
 9. Item los dits Calvaries s'obliguen als ports de tots los materials tant de fusta com de pedra de dit altar, exceptat los ports dels colors i de les imatges si se fan fora de Folgueroles.
 10. Item s'obliga lo dit Pujol a fer de bona fusta i donar de bona colradura quatre candaleros uniformes d'alçada regular i un poc de sacres per dit altar esculturejades i donades també a colradura i de la deguda proporció.
- Los quals pactes foren fets i firmats per nosaltres los infrascrits en la casa del mas Calvaria de dita parròquia de Sant Martí de Riudeperes, en presència de mi don Bonaventura Callis i Carbonell, prevere i rector de dita parròquia, vui als 14 de maig de 1798.
- [signat] Josep Pujol, escultor. Pere Màrtir Calvaria, present. Per dita Maria Teresa Calvaria, viuda, i amb facultat que ella me dóna firmo jo Bonaventura Callis i Carbonell, prevere i rector predit.

Annex 2

Magnífico Señor: Antonio Prim, procurador de Jaime Planas, negociante del lugar de Folgarolas según parece del auto de poder que presento para insertarse comparezco Vuestra Merced, y digo: que instando don Josep Pujol, escultor de dicho lugar en 29 de junio del corriente año se despachó un mandamiento a mi principal, para que bajo la pena de 25 libras se abstuviese de segar una porción de trigo que había en el huerto de la casa que habita dicho Josep Pujol, que es propia [sic] de mi parte.

A este mandamiento en 30 del mismo mes, contestó Jaime Planas que no creía deberse abstener de segar aquel trigo porque él mismo había echado la semilla y el estiércol y empleado los jornales necesarios para sembrarlo, lo que no había satisfecho Pujol conforme todo es de ver del mandamiento y respuesta dada a su continuación que designándolo de los registros de esta curia presento para insertarse.

Viendo Jaime Planas que el inquilino de su casa instaba contra él unos mandamientos dirigidos a impedirle el libre uso de sus cosas y necesitando de otra parte de la casa que habita dicho Pujol, a continuación del mismo mandamiento, instó dicho mi principal, que se despachase otro al referido Pujol para que en el día de Todos los Santos próximo venturo tuviese desocupada la casa que habita, y efectivamente así se le despachó en 14 del mes de agosto de este año, según acredita el testimonio del mismo que designándolo también de los registros de esta curia presento para insertarse.

Don Josep Pujol, escultor, viendo que había de desocupar la casa ha propalado que de ella arrencaría [sic] algunas cosas y se las llevaría al tiempo de desocuparla. Estos dichos de don Josep Pujol si se verificaran perjudicarían a mi principal, que es el verdadero dueño de la casa: y por tanto a fin de evitarlo pido que insertado el poder de orden de vuestra merced y a continuación de la presente instancia se guarde despachar otro nuevo mandamiento al expresado don Josep Pujol para que no se atreva a arrancar ni llevarse cosa alguna, perteneciente a la casa, que ha de desocupar bajo las penas que a vuestra merced parezcan proporcionadas que así lo insto en el mejor modo, que en derecho haya lugar. Firmado F. Folchs, Altissimus Antonio Prim, Vic y setiembre, 1 de 1803. Insértese, despáchese el mandato pedido bajo la pena de 25 libras. según estilo y notifíquese. Licenciado Argemí.

Annex 3

Llaín Pujol, dorador del lugar de San Pedro de Roda comparezco ante V.M. [vuestra merced], reprodusgo [sic] ante V.M. el juicio verbal habido en siete de diciembre de mil ochocientos y tres contra María Teresa Calveria, viuda, del término de San Martín de Riudeperas, junto con la producta provisión de usted y demás actuado para que todo si y en cuánto y sin vicio de nueva inserción sea insertado y para fundar mi intención y a todos fines a mi mas útiles necesarios y convenientes digo lo siguiente por capítulos:

1. Primeramente que Llaín Pujol, dorador del lugar de San Pedro de Roda, junto con Josep Pujol, escultor, habitante antes en el lugar de Folgarolas, trabajaron en un retablo de la iglesia de San Martín de Riudeperas, de orden y a expensas de María Calvería, viuda, del lugar de San Martín de Riudeperas, esto es haciendo dicho don Josep Pujol lo perteneciente a escultor y yo el trabajo correspondiente a dorador, como no lo podrá negar la adversa respondiendo personalmente, se hará constar y es verdad.
2. Otrosí digo que el trabajo correspondiente a Llaín Pujol, en calidad de dorador y hecho por éste en el retablo mencionado en el capítulo antecedente (léase a los testigos y parte cuando responda personalmente), es del valor de la cuenta producida con el juicio verbal, enseñese y léase como no lo podrá negar la citada, respondiendo personalmente se hará constar y es verdad.
3. Otrosí digo que fue pacto expreso de Llaín Pujol, y convenio aceptado por María Calvaría, viuda, que él quería cobrar de ella el trabajo que tuviese en el retablo por su oficio de dorador, y en ningún modo quería entrar ni cobrar cosa del escultor por cualquiera contrata que hubiese ajustado con aquél, como no lo podrá negar la adversa, se hará constar y es verdad.

4. Otrosí digo que los antecedentes capítulos son verdaderos; los advero y pido sean admitidos a prueba los testigos, comitendo recibidos, mandado a la adversa, que dentro un breve término mediante juramento sin instructor y en la forma de estilo bajo respetables penas responda personalmente por palabras cree o no cree con individuación de lo que cree o deje de creer sobre los precedentes capítulos y que sea concedida una dilación de diez días, común a las partes para probar que no corra hasta verificadas las respuestas personales y dada copia de ellas a esta parte, y así mismo pido que las notificaciones sean dirigidas a Juan Pujol, escribiente de la presente ciudad bajo decreto de nulidad en caso contrario.

Firmado. Altissimus. Llahí Pujol. Vic, diciembre 7 de 1803.

Annex 4

«Magnífico Señor: Antonio Prim, procurador de María Teresa Calvaría Beulas y Ricart, en autos con Llaín Pujol, ante usted parezco y a fin de repeler la pretensión contraria como y a los demás fines y efectos que me sean más útiles, necesarios y convenientes con las sólitas protestaciones salvedades de estilo y como más en derecho haya lugar, digo por capítulos lo siguiente:

1. Primeramente digo que María Teresa Calvaría, viuda, y Pedro Mártir Calvaría, madre e hijo, convinieron con don Josep Pujol, escultor, habitante en el lugar de Santa María de Folgarolas, la formación y nueva construcción del altar mayor de la iglesia de San Martín de Riudeperas, en el modo y forma y con los pactos contenidos en la escritura que en catorce de mayo de mil setecientos noventa y ocho firmaron el mismo don Josep Pujol, escultor, Pedro Mártir Calvaría, y por dicha María Teresa Calvaría de su voluntad firmó el doctor Buenaventura Callís, presbítero y rector de dicha parroquial iglesia de San Martín de Riudeperas, como así es de ver de la dicha escritura que presento para insertarse y es verdad.
2. Otrosí digo que las firmas puestas al pie de la escritura producida en el capítulo antecedente (enseñase y léase) son hechas de puño y letra propia, esto es, la que dice Josep Pujol escultor, es del mismo Josep Pujol, escultor del lugar de Santa María de Folgarolas; la que dice Pere Mártir Calvaría es de Pedro Mártir Calvaría, labrador del término de San Martín de Riudeperas; y la que dice doctor Buenaventura Callís y Carbonell, presbítero y rector pedit es del mismo doctor Buenaventura Callís, presbítero y rector de la parroquial iglesia de San Martín de Riudeperas, como no lo negará respondiendo personalmente el adversante y en otras formas se justificará por ser verdad.
3. Otrosí digo que María Teresa Calvaría, viuda, para la construcción del retablo del cual habla Leín Pujol en sus capítulos de primero diciembre de mil ochocientos y tres, ningún trato ha tenido con éste, ni ha hecho Leín Pujol en el dicho retablo trabajo alguno de orden de María Teresa Calvaría, y es verdad.

4. Otrosí digo que cualquier trabajo que Leín Pujol haya hecho de su oficio de dorador en el retablo de la parroquial iglesia de San Martín de Riudeperas, lo ha hecho de orden de don Josep Pujol, escultor de Santa María de Folgarolas, en tanto que en razón de lo que nota acreditar por dichos trabajos en la cuenta que se lee folio tres (léase) haya cobrado el dicho Leín Pujol del nombrado Josep Pujol, doce pesetas, como no lo podrá negar el adversante respondiendo personalmente, y en otra forma se justificará por ser verdad.
5. Otrosí digo que los antecedentes capítulos son verdaderos que advero y doy por tales y pido y suplico que insertada la producta me sean en la debida forma admitidos a prueba y mandato a Leín Pujol, bajo respetables penas que dentro un breve término mediante juramento sin instructor y en la forma de estilo responda personalmente por palabras cee o no crea con individuación de lo que crea o deje de creer sobre los capítulos uno, dos y cuatro precedentes y que en todo me sea ministrada Justicia. Altísimus, Antonio Prim [...].

Annex 5

Magnífico Señor, Antonio Prim, procurador de Pedro Martín Calvaria y Ricart, labrador de la parroquia de San Martín de Riudeperas, según parece del auto de poder que presento para insertarse digo que instando Josep Baules, acerto procurador de Leín Pujol, dorador de Roda, se ha notificado a mi principal un cartel citatorio del presente tribunal con el que como a heredero de María Teresa Calvaría, su difunta madre, se le cita, y emplaza para continuar la causa que dicho Leín Pujol seguía en el presente tribunal contra la dicha María Teresa Calvaría como así es de ver en el pedimento inserto en dicho cartel citatorio al que impugnativo me refiero.

Por tanto salvas a mi Principal todas y cualesquiera acciones y excepciones que le competen y pueden competir contra la pretensión del expresado Leín Pujol, pido y suplico que insertado el poder las notificaciones en adelante hacederas me sean dirigidas dando de nulidad en caso contrario, y en todo me sea justicia ministrada como más en derecho haya lugar. Altisimus, Antonio Prim. Vic, octubre, 3 de 1804.

Annex 6

Arxiu General Militar de Segòvia. Secció 1a p. 3.049. Instància

(Fragment) El día 10 de agosto de 1836 el señor de Ayerbe, jefe de una brigada en Cataluña comedió sobre el campo de batalla el empleo de primer comandante a Juan Pujol y Planas, capitán del regimiento de infantería de América, cuyo empleo aprobó y confirmó el general en jefe del ejército don Francisco Espoz y Mina con fecha de 13 del mismo mes, pero esta gracia no ha tenido hasta aquí real confirmación. El espresado Pujol ha muerto en el campo del honor el 4 de junio de 1837, y su desgraciada viuda y sus hijos mejorarían su suerte si pudiesen alcanzar el real despacho de primer comandante del difunto, y a este fin desearía saber si el referido general elevó a S.M. la competente propuesta. Si es asequible, quedará siempre agradecido s.s.s. Segismundo Pujol [signat]